

Optimalizace

9. Úvod do lineárního programování

Tom Werner, Tom Kroupa

FEL ČVUT

Úloha lineárního programování (LP)

Lineární program (LP) (neboli úloha **lineární optimalizace**) je hledání extrémů lineární funkce vázaných lineárními nerovnicemi a rovnicemi.

Zopakujme:

- Lineární funkce je $c_1x_1 + \dots + c_nx_n = \mathbf{c}^T \mathbf{x}$
- Lineární rovnice je $a_1x_1 + \dots + a_nx_n = \mathbf{a}^T \mathbf{x} = b$
- Lineární nerovnice je jedna ze dvou možností:

$$a_1x_1 + \dots + a_nx_n = \mathbf{a}^T \mathbf{x} \leq b$$

$$a_1x_1 + \dots + a_nx_n = \mathbf{a}^T \mathbf{x} \geq b$$

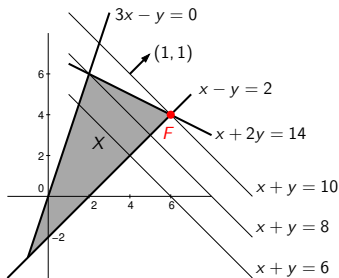
Obecná úloha spojité optimalizace

$$\min\{ f(\mathbf{x}) \mid \mathbf{g}(\mathbf{x}) \leq \mathbf{0}, \mathbf{h}(\mathbf{x}) = \mathbf{0}, \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n \}$$

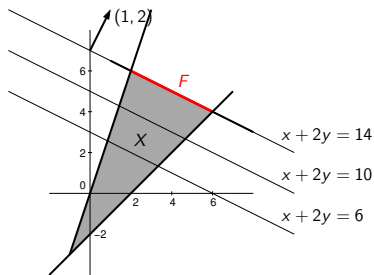
je LP, právě když funkce $f(\mathbf{x}) = \mathbf{c}^T \mathbf{x}$ je lineární a zobrazení $\mathbf{g}(\mathbf{x}) = \mathbf{b} - \mathbf{Ax}$ a $\mathbf{h}(\mathbf{x}) = \mathbf{d} - \mathbf{Cx}$ jsou afinní.

Příklad

$$\begin{aligned} \max \quad & x + y \\ \text{za podm.} \quad & x + 2y \leq 14 \\ & 3x - y \geq 0 \\ & x - y \leq 2 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \max \quad & x + 2y \\ \text{za podm.} \quad & x + 2y \leq 14 \\ & 3x - y \geq 0 \\ & x - y \leq 2 \end{aligned}$$

Tvrzení: Pro každou úlohu LP mohou nastat jen tři případy:

- úloha má (alespoň jedno) optimální řešení,
- úloha je **nepřípustná** (množina přípustných řešení je prázdná),
- úloha je **neomezená** (kritérium lze bez porušení omezení libovolně zlepšovat).

Ekvivalentní úpravy

Snadná pozorování:

- maximalizaci $\mathbf{c}^T \mathbf{x}$ lze nahradit minimalizací $-\mathbf{c}^T \mathbf{x}$,
- rovnici $\mathbf{a}^T \mathbf{x} = b$ lze nahradit dvěma nerovnicemi $\mathbf{a}^T \mathbf{x} \leq b$, $\mathbf{a}^T \mathbf{x} \geq b$,
- nerovnici $\mathbf{a}^T \mathbf{x} \leq b$ lze nahradit nerovnicí $-\mathbf{a}^T \mathbf{x} \geq -b$.

Každou úlohu LP lze tedy vždy převést na tvar

$$\begin{aligned} \min \quad & c_1 x_1 + \cdots + c_n x_n \\ \text{za podmíněk} \quad & a_{i1} x_1 + \cdots + a_{in} x_n \geq b_i, \quad i = 1, \dots, m \end{aligned}$$

neboli

$$\min \{ \mathbf{c}^T \mathbf{x} \mid \mathbf{Ax} \geq \mathbf{b}, \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n \}$$

Ekvivalentní úprava na rovnicový tvar

Každou úlohu LP lze také převést do **rovnicového tvaru**

$$\min\{ \mathbf{c}^T \mathbf{x} \mid \mathbf{Ax} = \mathbf{b}, \mathbf{x} \geq \mathbf{0} \}$$

- Nerovnice $\mathbf{a}^T \mathbf{x} \geq b$ nahradíme $\mathbf{a}^T \mathbf{x} - u = b$ kde $u \geq 0$ je **slacková proměnná**,
- Proměnné $x \in \mathbb{R}$ nahradíme $x = x^+ - x^-$ kde $x^+ \geq 0$ a $x^- \geq 0$.

Příklad: V úloze

$$\begin{array}{ll} \max & x + y \\ \text{za podm.} & x + 2y \leq 14 \\ & 3x - y \geq 0 \\ & x - y \leq 2 \end{array}$$

přidáme slacky a z max uděláme min:

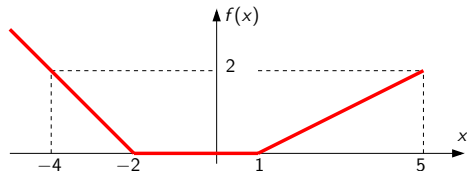
$$\begin{array}{ll} \min & -x - y \\ \text{za podmíněk} & x + 2y + u = 14 \\ & 3x - y - v = 0 \\ & x - y + w = 2 \\ & u, v, w \geq 0 \end{array}$$

Pak rozdělíme neomezené proměnné:

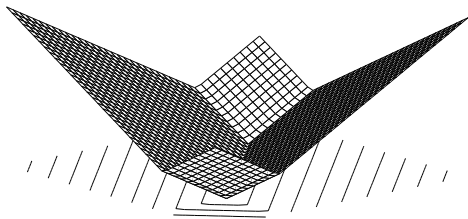
$$\begin{array}{ll} \min & -x_+ + x_- - y_+ + y_- \\ \text{za podmíněk} & x_+ - x_- + 2y_+ - 2y_- + u = 14 \\ & 3x_+ - 3x_- - y_+ + y_- - v = 0 \end{array}$$

Minimalizace maxima afiních funkcí

Nechť $f: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ je maximum afiních funkcí: $f(\mathbf{x}) = \max_{i=1}^k (\mathbf{c}_i^T \mathbf{x} + d_i)$

$$f(x) = \max\{-x - 2, 0, \frac{1}{2}(x - 1)\}$$

$$f(x, y) = \frac{1}{2} \max\{x + y - 1, -x + y, x - y, -x - y - 1\}$$

Transformace na úlohu LP ($X \subseteq \mathbb{R}^n$ je množina přípustných řešení):

$$\begin{aligned} \min\{f(\mathbf{x}) \mid \mathbf{x} \in X\} &= \min\{y \mid (\mathbf{x}, y) \in X \times \mathbb{R}, f(\mathbf{x}) \leq y\} \\ &= \min\{y \mid (\mathbf{x}, y) \in X \times \mathbb{R}, \max_i (\mathbf{c}_i^T \mathbf{x} + d_i) \leq y\} \\ &= \min\{y \mid (\mathbf{x}, y) \in X \times \mathbb{R}, \mathbf{c}_i^T \mathbf{x} + d_i \leq y \forall i\} \end{aligned}$$

neboť

$$\max_i a_i \leq b \iff a_i \leq b \forall i$$

Úloha

$$\begin{aligned} & \min \max\{3x + 4y + 1, 2x - 3y\} \\ \text{za podm. } & x + 2y \leq 14 \\ & 3x - y \geq 0 \\ & x - y \leq 2 \end{aligned}$$

je ekvivalentní lineárnímu programu

$$\begin{aligned} & \min z \\ \text{za podm. } & 3x + 4y - z \leq -1 \\ & 2x - 3y - z \leq 0 \\ & x + 2y \leq 14 \\ & 3x - y \geq 0 \\ & x - y \leq 2 \end{aligned}$$

Příklady použití LP

Optimální výrobní program

Maximalizuj celkový zisk $\mathbf{c}^T \mathbf{x}$ za podmínek $\mathbf{Ax} \leq \mathbf{b}$ a $\mathbf{x} \geq \mathbf{0}$, kde

- a_{ij} = množství suroviny druhu i potřebné na výrobu výrobku druhu j
- b_i = množství suroviny druhu i , které máme k dispozici
- c_j = zisk z vyrobení jednoho výrobku druhu j
- x_j = počet vyrobených výrobků druhu j

Příklad: Pán prodává lupínky a hranolky, které vyrábí z brambor a oleje.

$$\max \quad 120l + 76h$$

$$\text{za podmínek} \quad 2l + 1.5h \leq 100$$

$$0.4l + 0.2h \leq 16$$

$$l, h \geq 0$$

Optimální řešení: $l = 20$ kg lupínků a $h = 40$ kg hranolků.

Směšovací (výživová) úloha (diet problem)

Minimalizuj celkovou cenu $\mathbf{c}^T \mathbf{x}$ surovin za podmínek $\mathbf{Ax} \geq \mathbf{b}$ a $\mathbf{x} \geq \mathbf{0}$, kde

- a_{ij} = množství látky druhu i obsažené v jednotkovém množství suroviny druhu j
- b_i = nejmenší požadované množství látky druhu i v konečném produktu
- c_j = jednotková cena suroviny druhu j
- x_j = množství suroviny druhu j

Příklad: Optimální složení zeleninového salátu

	Mrkev	Bílé zelí	Okurka	Požadavek
Vitamín A [mg/kg]	35	0.5	0.28	0.5 mg
Vitamín C [mg/kg]	60	300	80	15 mg
Vláknina [g/kg]	30	20	10	4 g
Cena [Kč/kg]	26	22	60	

$$\min 26x_1 + 22x_2 + 60x_3$$

$$\text{za podmíněk } 35x_1 + 0.5x_2 + 0.28x_3 \geq 0.5$$

$$60x_1 + 300x_2 + 80x_3 \geq 15$$

$$30x_1 + 20x_2 + 10x_3 \geq 4$$

$$x_1, x_2, x_3 \geq 0$$

Optimální řešení: $x_1 \doteq 0.12$, $x_2 \doteq 0.03$, $x_3 = 0$ za cenu 3.59 Kč.

Dopravní úloha

Máme m skladů a n spotřebitelů.

- a_i = množství ve skladě i
- b_j = množství zboží požadované spotřebitelem j
- c_{ij} = cena dopravy jednotky zboží ze skladu i ke spotřebiteli j
- x_{ij} = množství zboží vezené ze skladu i ke spotřebiteli j

Chceme co nejlevněji rozvézt zboží ze skladů ke spotřebitelům.

$$\begin{aligned} \min \quad & \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n c_{ij} x_{ij} \\ \text{za podm.} \quad & \sum_{j=1}^n x_{ij} = a_i, \quad i = 1, \dots, m \\ & \sum_{i=1}^m x_{ij} = b_j, \quad j = 1, \dots, n \\ & x_{ij} \geq 0, \quad i = 1, \dots, m, j = 1, \dots, n \end{aligned}$$

Použití LP na přibližné řešení přeurčených lin. soustav

Definice

Funkce $\|\cdot\|: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ je (vektorová) **norma**, pokud platí:

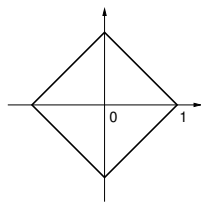
- $\|\mathbf{x}\| = 0 \implies \mathbf{x} = \mathbf{0}$
- $\|\alpha\mathbf{x}\| = |\alpha|\|\mathbf{x}\|$ pro každé $\alpha \in \mathbb{R}$ a $\mathbf{x} \in \mathbb{R}^n$
- $\|\mathbf{x} + \mathbf{y}\| \leq \|\mathbf{x}\| + \|\mathbf{y}\|$ pro každé $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in \mathbb{R}^n$

Z axiomů plyne $\|\mathbf{0}\| = 0$ a $\|\mathbf{x}\| \geq 0$ pro každé \mathbf{x} .

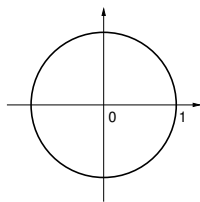
$$\|\mathbf{x}\|_p = (|x_1|^p + \dots + |x_n|^p)^{1/p} \quad (p \geq 1)$$

- $\|\mathbf{x}\|_1 = |x_1| + \dots + |x_n|$ ('manhattanská' norma)
- $\|\mathbf{x}\|_2 = \sqrt{x_1^2 + \dots + x_n^2}$ (eukleidovská norma)
- $\|\mathbf{x}\|_\infty = \max\{|x_1|, \dots, |x_n|\}$ (max-norma, Čebyševova norma)

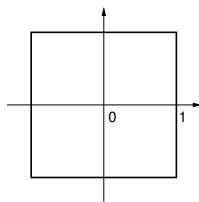
Jednotkové sféry:

$$\|\mathbf{x}\|_1 = 1$$

$$\|\mathbf{x}\|_2 = 1$$

$$\|\mathbf{x}\|_\infty = 1$$

Příklad normy, která není p -norma: $\|\mathbf{Ax}\|$ kde $\|\cdot\|$ je norma a \mathbf{A} má l.n. sloupce

Přibližné řešení přeuročené lineární soustavy v ∞ -normě a 1-normě

Minimalizuj funkci $f(\mathbf{x}) = \|\mathbf{Ax} - \mathbf{b}\|_p$

- Pro $p \rightarrow \infty$ je $f(\mathbf{x}) = \max_{i=1}^m |\mathbf{a}_i^T \mathbf{x} - b_i|$. Úlohu lze převést na LP

$$\begin{aligned} & \min \quad z \\ & \text{za podm.} \quad -z \leq \mathbf{a}_i^T \mathbf{x} - b_i \leq z, \quad i = 1, \dots, m \end{aligned}$$

- Pro $p = 2$ je $f(\mathbf{x}) = \|\mathbf{Ax} - \mathbf{b}\|_2$. Úloha je lin. úloha nejmenších čtverců.

- Pro $p = 1$ je $f(\mathbf{x}) = \sum_{i=1}^m |\mathbf{a}_i^T \mathbf{x} - b_i|$. Úlohu lze převést na LP

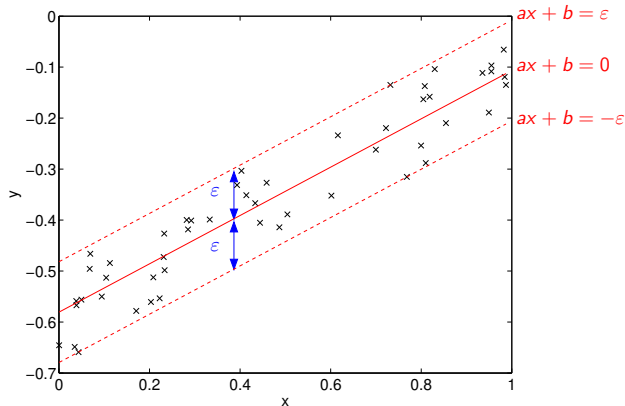
$$\begin{aligned} & \min \quad z_1 + \dots + z_m \\ & \text{za podm.} \quad -z_i \leq \mathbf{a}_i^T \mathbf{x} - b_i \leq z_i, \quad i = 1, \dots, m \end{aligned}$$

Použití řešení v ∞ -normě: Prokládání bodů přímkou

Dány body $(x_1, y_1), \dots, (x_m, y_m) \in \mathbb{R}^2$.

Hledáme $\theta = (a, b) \in \mathbb{R}^2$, které minimalizuje

$$\varepsilon(\theta) = \max_{i=1}^m |ax_i + b - y_i| = \|\mathbf{A}\theta - \mathbf{y}\|_\infty$$

Použití řešení v ∞ -normě: Aproximace funkce polynomem

Aproximuj funkci $\sin x$ na intervalu $[0, \frac{\pi}{2}]$ polynomem

$$f(x, \boldsymbol{\theta}) = \theta_1 + \theta_2 x + \theta_3 x^2 + \theta_4 x^3.$$

Hledáme $\boldsymbol{\theta} \in \mathbb{R}^4$ které minimalizuje maximální chybu aproximace

$$\varepsilon(\boldsymbol{\theta}) = \max_{x \in [0, \frac{\pi}{2}]} |f(x, \boldsymbol{\theta}) - \sin x|.$$

To neumíme vyřešit (neumíme ani vypočítat hodnoty funkce ε).

Ale když nahradíme interval $[0, \frac{\pi}{2}]$ konečnou množinou $\{ \frac{\pi i}{2m} \mid i = 1, \dots, m \}$, vede to na minimalizaci $\|\mathbf{A}\boldsymbol{\theta} - \mathbf{b}\|_\infty$ kde

$$a_{ij} = \left(\frac{\pi i}{2m}\right)^{j-1}, \quad b_i = \sin \frac{\pi i}{2m}.$$

Použití řešení v 1-normě: Robustní odhad skaláru z m měření

Hledáme odhad $\hat{x} \in \mathbb{R}$ veličiny z m nepřesných měření $(x_1, \dots, x_m) = \mathbf{x} \in \mathbb{R}^m$.

Hledejme \hat{x} jako argument minima funkce

$$\|\mathbf{x} - \mathbf{1}\hat{x}\|_p = \|(x_1 - \hat{x}, \dots, x_m - \hat{x})\|_p$$

- Pro $p \rightarrow \infty$ minimalizujeme $\max_{i=1}^m |x_i - \hat{x}|$.
Optimální řešení je $\hat{x} = \frac{1}{2}(\min_i x_i + \max_i x_i)$.
- Pro $p = 2$ minimalizujeme $\sqrt{\sum_i (x_i - \hat{x})^2}$.
Optimální řešení je aritmetický průměr $\hat{x} = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m x_i$.
- Pro $p = 1$ minimalizujeme $\sum_{i=1}^m |x_i - \hat{x}|$.
Optimální řešení \hat{x} je **medián** z čísel x_1, \dots, x_m .

Příklad: $\mathbf{x} = (1.02, 1.04, 0.99, 2.03)$. Měření x_4 je **vychýlený bod (outlier)**.

p	∞	2	1
\hat{x}	1.51	1.27	1.03

- Pro $p \in \{2, \infty\}$ outlier výrazně ovlivnil (učinil nepoužitelným) odhad \hat{x} .
- Pro $p = 1$ je odhad téměř neovlivněn.

Robustní estimátor

Estimátor je zde funkce $(x_1, \dots, x_m) \mapsto \hat{x}$.

Estimátor je **robustní**, jestliže ho přítomost outlierů příliš neovlivní.

Definice (Bod zlomu (breakdown point) estimátoru)

Bod zlomu (breakdown point) estimátoru je nejmenší počet měření, jejichž změnou lze docílit libovolně velkou změnu odhadu.

Formálně: je to nejmenší k takové, že pro každé x_1, \dots, x_{m-k} a každé $\delta > 0$ existují x_{m-k+1}, \dots, x_m tak, že $|\hat{x}| > \delta$.

- Pro $p \in \{2, \infty\}$ má náš estimátor bod zlomu 1 (pro $m \rightarrow \infty$ tedy 0%).
Tedy není robustní.
- Pro $p = 1$ má náš estimátor (medián) bod zlomu $m/2$ (tedy 50%).
Tedy je robustní.

Lze zobecnit na případ, kdy odhad \hat{x} počítáme jako opt. argument úlohy

$$\min_{\mathbf{x}} \|\mathbf{Ax} - \mathbf{y}\|_p.$$

Řídké řešení nedourčené lin. soustavy

- Označme $\|\mathbf{x}\|_0$ počet nenulových složek vektoru $\mathbf{x} \in \mathbb{R}^n$ (pozor, není norma!).
- Vektor \mathbf{x} je **řídský**, jestliže $\|\mathbf{x}\|_0 \ll n$.
- Najdi řídké řešení nedourčené lin. soustavy:

$$\min\{ \|\mathbf{x}\|_0 \mid \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n, \mathbf{Ax} = \mathbf{b} \}$$

To je velmi obtížná (NP-těžká) úloha.

- Dobrá aproximace (tzv. **relaxace**) úlohy je

$$\min\{ \|\mathbf{x}\|_1 \mid \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n, \mathbf{Ax} = \mathbf{b} \}$$